

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Staatloos en minderjarig: de zaak van Denny Zhao
Rodrigues, P.R.

Citation

Rodrigues, P. R. (2022). Staatloos en minderjarig: de zaak van Denny Zhao. *Asiel & Migrantenrecht*, 2022(1), 19-22. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3512716>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3512716>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Staatloos en minderjarig

De zaak van Denny Zhao¹

In 2019 stonden ruim 55.000 personen geregistreerd zonder een nationaliteit, van wie ruim driekwart met ‘nationaliteit: onbekend’. De laatsten worden geacht hun nationaliteit op te helderen, met vaak jarenlang gedoe en onrechtmatig verblijf tot gevolg. Peter Rodrigues bespreekt een Nederlandse zaak waarin het VN-Mensenrechtencomité oordeelde dat het recht om een nationaliteit te verwerven werd geschonden en dat een vaststellingsprocedure voor staatloosheid ontbreekt, evenals maatregelen tegen staatloosheid van minderjarigen.

1. Kind van staatloze moeder

De moeder van Denny Zhao is in 1989 in China geboren, maar haar geboorte is in dat land niet geregistreerd in de burgerlijke stand. Deze registratie – de zogenoemde hukou – is een voorwaarde voor toegang tot vrijwel alle openbare diensten, zoals onderwijs en gezondheidszorg. Mensensmokkelaars brachten haar toen zij vijftien was naar Nederland en bij aankomst op Schiphol wist zij te ontsnappen. Zij vroeg asiel aan maar haar aanvraag werd afgewezen, evenals het beroep tegen de afwijzing. Zij kwam in de gedwongen prostitutie terecht en wist daar na enige tijd weer uit te komen. Door aangifte te doen tegen haar mensenhandelaars kreeg zij een tijdelijk verblijfsrecht.

Echter, de opsporing en vervolging van de mensenhandelaars liepen stuk en daarmee kwam het verblijfsrecht te vervallen: dit is de zogenoemde tijdelijke

B8-vergunning.² Omdat haar nationaliteit en identiteit niet in de Chinese bevolkingsadministratie zijn terug te vinden, kan zij niet naar China worden uitgezet en verblijft zij onrechtmatig in Nederland.

Gedurende haar verblijf bevalt zij in 2010 van een zoon: Denny Zhao. De vader onderhoudt geen contact met zijn zoon en hij heeft hem evenmin erkend. Als kind van een staatloze moeder wordt Danny staatloos geboren. Hij wordt in het Basisregistratie Personen (BRP) geregistreerd met ‘nationaliteit onbekend’.

2. Staatloosheid de jure en de facto

Wereldwijd wordt het aantal staatlozen op 10 miljoen geschat.³ Er zijn volkeren die er welhaast door worden gekenmerkt, zoals Palestijnen en Rohingya's. Het ontbreken van een nationaliteit levert de nodige

¹ Deze tekst is een bewerking van de voordracht uitgesproken op 9 december 2021 bij de 19e uitreiking van de Hanneke Steenbergenscriptieprijs (Europa Instituut, Universiteit Leiden).

² Art. 3.6 lid 1 onder b Vb jo. Art. 3. 48 Vb geven de wettelijke grondslag voor een tijdelijke verblijfsvergunning op humanitaire gronden wegens mensenhandel; deze bepaling is uitgewerkt in de beleidsregel Vc B8/3.

³ Zie: <https://bit.ly/3J7TdyW>.

problemen op en leidt tot een hoge kwetsbaarheid voor uitbuiting en misbruik. Die kwetsbaarheid is nog groter als de staatloze minderjarig is, zoals we bij Denny's moeder hebben kunnen zien.⁴ Maar wanneer is iemand staatloos? Volgens art. 1 lid 1 van het Verdrag betreffende de Status van Staatlozen uit 1954 is dat het geval als een persoon door geen enkel land volgens de toepasselijke wetgeving wordt beschouwd als staatsburger.⁵ Dat is een zware bewijslast. We spreken dan van de jure staatloosheid.

Indien de persoon verblijfsrecht heeft, kent het verdrag uit 1954 dezelfde rechten toe als aan de eigen staatsburgers. Maar wat is de situatie als er geen verblijfsrecht is toegerekend? Uitzetten of terugsturen lijkt dan alleen mogelijk als er een ander land is dat de vreemdeling wil opnemen. Zo niet, dan verblijft de staatloze onrechtmatig en zonder recht op sociale voorzieningen in Nederland. Als gevolg van de Koppelingswet zijn alleen het onderwijs op grond van de leerplicht en noodzakelijke medische zorg toegankelijk.⁶ Het kan ook gebeuren dat het gastland meent dat de persoon wel een nationaliteit heeft, maar dat niet duidelijk wordt welke. Voor de vreemdeling ligt de bewijslast van zijn staatloosheid hoog. Ook komt het voor dat staten hun eigen onderdanen niet meer erkennen. In al deze situaties spreek ik van de facto staatloosheid. De staatloosheid staat niet juridisch vast, maar feitelijk komt de situatie daar wel op neer.

In Nederland – en veel andere landen – wordt in deze gevallen de vreemdeling geregistreerd met de aanduiding 'nationaliteit onbekend'.⁷ De problemen zijn voor deze groep groter. Want erkende staatlozen kunnen weliswaar niets aan hun staatloosheid doen, maar van vreemdelingen met een onbekende nationaliteit wordt verwacht dat zij hun 'echte' nationaliteit kunnen ophelderen. In beide gevallen kan het onrechtmatig verblijf jarenlang duren, zonder dat er recht op werk, huisvesting of sociale zekerheid bestaat.

Erkende staatlozen kunnen niets aan hun staatloosheid doen, terwijl van vreemdelingen met een onbekende nationaliteit wordt verwacht dat zij hun 'echte' nationaliteit kunnen ophelderen.

3. Staatloosheid in Nederland

In 2019 staan ruim 55.000 personen geregistreerd zonder een nationaliteit.⁸ Daarvan zijn bijna 13.000 personen staatloos en van een kleine 43.000 is de nationaliteit onbekend. Door de komst van asielzoekers uit Syrië is het aantal staatlozen gestegen omdat zich onder hen relatief veel staatloze Palestijnen bevinden.⁹ In de leeftijdsgroep van nul tot veertien zijn ruim 1.400 kinderen geregistreerd als staatloos en

ruim 6.000 met een onbekende nationaliteit. Bij een asiel-aanvraag wordt niet onderzocht of de persoon staatloos is, maar uitsluitend beoordeeld of hij of zij voor bescherming in aanmerking komt. In zoverre de jure staatloosheid evident is – zoals vaak bij Palestijnen – wordt deze in de Basisregistratie Personen opgenomen.

De meest prangende problemen doen zich uiteraard voor bij afwijzing van de asielaanvraag. Zowel bij de jure als de facto staatloosheid is terugkeer vaak niet mogelijk. De buitenschuldprocedure biedt in theorie een oplossing voor personen die buiten hun schuld niet kunnen vertrekken,¹⁰ maar de eisen om daarvoor in aanmerking te komen zijn zo zwaar dat het slechts enkele tientallen personen op jaarbasis lukt hieraan te voldoen.¹¹ Veelal resteert alleen een verblijf in limbo.

De moeder van Denny Zhao heeft in 2012 het College van B&W verzocht de nationaliteit van haar zoon in de Basisregistratie Personen te wijzigen van 'onbekend' naar 'staatloos.' Dat verzoek is afgewezen omdat wordt vermoed dat moeder de Chinese nationaliteit bezit en haar zoon ook. Het is aan de moeder om het tegendeel aan te tonen. In hoger beroep overweegt de Afdeling bestuursrechtspraak dat uit de wet voor het College van B&W geen verplichting volgt om bij onzekerheid over de nationaliteit te onderzoeken of betrokkene staatloos is en de staatloosheid vervolgens zelf vast te stellen.¹² Ik kom daar straks op terug. De Afdeling overweegt ook dat zolang van personen zonder nationaliteit de staatloosheid niet wordt vastgesteld, zij geen aanspraak kunnen maken op de bescherming op grond van de Staatloosheidsverdragen.¹³ De Afdeling onderkent dat er een internationaalrechtelijke verplichting is om te voorzien in een vaststellingsprocedure voor staatloosheid. Anders worden de aanspraken uit de Staatloosheidsverdragen illusoir. Het gaat de rechtsvormende taak van de rechter evenwel te buiten om daarin 'thans' – het is op dat moment mei 2014 – te voorzien.

4. Vaststellingsprocedure staatloosheid

Op 10 september 2014 zegt de regering toe met een regeling te komen ter vaststelling van staatloosheid.¹⁴ De genoemde uitspraak van de Afdeling en door de Afdeling genoemde rapporten van de ACVZ en de UNHCR hebben daar zeker aan bijgedragen.¹⁵ Dat lijkt een goede zaak. Maar de wetgever heeft tot 21 december 2020 de tijd nodig om de wetsvoorstellen aan de Tweede Kamer aan te bieden.¹⁶ Bovendien heeft de Afdeling adviserend van de Raad van State op 8 december 2017 een advies uitgebracht met de strekking dat in de Memorie van Toelichting te weinig aandacht is besteed aan de vraag of de bewijslast proportioneel is en dat er een reële mogelijkheid moet worden gegeven tot het verkrijgen van een verblijfsvergunning.¹⁷

4 Laura van Waas, International and regional safeguards to protect children from statelessness, in: *The World Stateless Children* (Institute on Statelessness and Inclusion), Oisterwijk, Wolf Legal Publishers 2017, chapter 11, p. 342-358.

5 Eveneens opgenomen in art. 1 lid 1, onder f RvW.

6 Art. 10 Vw.

7 Zie: <https://bit.ly/3J8Rg5h> en zie ook UNHCR Guidelines on Statelessness no. 4, Ensuring Every Child's Right to Acquire a Nationality through Articles 1-4 of the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness, 21 December 2012.

8 Zie: www.cbs.nl.

9 *Statelessness in Syria*, Country Position Paper, European Network and Institute on Statelessness and Inclusion: work on Statelessness and August 2019.

10 B8/4 Vc en voor AMV's B8/6 Vc.

11 ACVZ, *Waar een wil is, maar geen weg: Een advies over de verdragsrechtelijke bescherming van staatlozen in Nederland*, Den Haag: ACVZ 2013; *Quickscan buitenschuldbeleid*, Den Haag: ACVZ 2017. Zie ook: Kamervragen (Aanhangsel) 2019-2020, nr. 1934 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen (officiële bekendmakingen.nl).

12 ABRvS 21 mei 2014, AB 2014/288 m.nt. P.R. Rodrigues.

13 Overweging 4.4.

14 *Kamerstukken II 2013/14*, 19637, nr. 1889.

15 Zie noot 7 en *Staatloosheid in Nederland*, Den Haag: UNHCR 2011.

16 *Kamerstukken II 2020/21*, 35 687, nrs. 1-3 en 35 688, nrs. 1-3.

17 *Kamerstukken II 2020/21*, 35 688, nr. 4.

Ook vanuit de rechtspraak en -wetenschap zijn de voorstellen sterk bekritiseerd.¹⁸ Ik noem hier de twee meeste prangende en voor mijn bijdrage meest relevante knelpunten.

Het eerste knelpunt is het ontbreken van logische rechtsgevolgen van de vaststellingprocedure. Indien vastgesteld wordt dat een vreemdeling de jure staatloos is, dan zou mogen worden verwacht dat daaraan een verblijfsrecht wordt gekoppeld. De staatloze heeft immers geen enkel thuisland dat hem of haar als onderdaan erkend. Maar de wetgever wil niet dat het nationaliteitsrecht een toegangspoort biedt voor rechtmatig verblijf en kent daarom geen verblijfsrecht toe. Vastgestelde staatloosheid biedt zodoende geen oplossing voor de inhumane juridische limbo.

Het optierecht tot naturalisatie kan alleen worden uitgeoefend door een staatloze minderjarige met ten minste drie jaar rechtmatig verblijf – een beperking die in strijd is met het Verdrag tot beperking van Staatloosheid.

Het tweede knelpunt betreft de optiereling voor staatloze minderjarigen van artikel 6 lid 1 sub b Rijkswet op het Nederlanderschap (RwN). Het optierecht tot naturalisatie kan alleen worden uitgeoefend door een staatloze minderjarige met ten minste drie jaar rechtmatig verblijf. Dat helpt in het geval van Denny Zhao niet, want hij heeft geen rechtmatig verblijf. Deze beperking is volgens mij – en andere collega's – in strijd met het Verdrag tot beperking van Staatloosheid uit 1961, maar daar had de overheid zich tot voor kort weinig van aangetrokken.¹⁹

In het wetsvoorstel denkt de regering hier een mouw aan te kunnen passen door dit recht wel toe te kennen aan onrechtmatig verblijvende vreemdelingen die ten minste tien jaar stabiel en feitelijk hoofdverblijf hebben. Ook hierop is vanuit de rechtswetenschap scherpe kritiek gekomen en terecht wordt gesteld dat het gemaakte onderscheid discriminerend is.²⁰ In de Memorie van Toelichting wordt daarover opgemerkt dat het onderscheid tussen rechtmatig en onrechtmatig verblijvende minderjarige vreemdelingen objectief gerechtvaardigd is en dat illegaal verblijf niet mag worden beloond.²¹ Bovendien dient volgens de regering voorkomen te worden dat ouders hun kind inzetten om ook voor de andere gezinsleden een verblijfsvergunning te krijgen. Daarmee worden individuele kinderrechten aan de kant geschoven in het belang van migratiecontrole. Ik denk niet dat daarmee aan de

zware eisen wordt voldaan van een objectieve rechtvaardiging voor de achterstelling van nota bene kinderen.

5. Uitspraak Mensenrechtencomité

Nadat de nationale rechtsmiddelen zijn uitgeput, is de zaak van Denny in november 2016 bij het Mensenrechtencomité aanhangig gemaakt. Pas eind december 2020 heeft het Comité uitspraak gedaan.²² Dat duurde lang, maar de uitspraak was het wachten zeker waard. De klacht is dat de Nederlandse Staat artikel 24 van het Internationale Verdrag inzake Burgerlijke en Politieke Rechten (Bupo) heeft geschonden, al dan niet in combinatie met artikel 2 van dat verdrag. Artikel 24 heeft specifiek betrekking op minderjarigen en behelst het discriminatieverbod (lid 1), het recht op geboorteregistratie en een naam (lid 2) en het recht op een nationaliteit (lid 3). Artikel 2 Bupo betreft de verplichting de rechten uit het verdrag aan burgers toe te kennen (lid 1), of zo nodig de wetgeving daarop aan te passen (lid 2) en burgers een effectieve remedie te bieden bij schending (lid 3).

Namens de eiser wordt gesteld dat het recht om een nationaliteit te verwerven van Danny is geschonden en dat een procedure tot vaststelling van staatloosheid ontbreekt, evenals maatregelen om staatloosheid van minderjarigen te voorkomen.

De moeder heeft aangegeven dat zij zowel bij de autoriteiten in China als bij de Chinese ambassade in Nederland heeft geprobeerd haar Chinese nationaliteit vast te laten stellen. Daarbij heeft zij hulp ingeroepen van Vluchtelingenwerk Nederland, de Internationale Organisatie voor Migratie en het Rode Kruis, maar zonder succes vanwege het ontbreken van de hukou-registratie.

Gedurende al die tijd verblijven moeder en kind in een gezinslocatie met sobere opvang en beperkte bewegingsvrijheid. Die opvang wordt geboden omdat de Hoge Raad in 2012 heeft beslist dat de Nederlandse overheid uitgeprocedeerde ouders met minderjarige kinderen niet meer op straat mag zetten.²³ Echter, deze opvang in een gezinslocatie is volgens mij niet geschikt voor langdurig verblijf.²⁴ In 2017 is het verweer van de Nederlandse overheid bij het Mensenrechtencomité dat er twee wetsvoorstellen worden voorbereid die voor staatloze minderjarigen zonder verblijfsrecht de mogelijkheid bieden de Nederlandse nationaliteit te verkrijgen. Die wetsvoorstellen zijn inmiddels, in december 2020, bij de Tweede Kamer ingediend en maken – zoals eerder opgemerkt – een onderscheid tussen minderjarigen met en zonder verblijfsrecht.

Het Comité wijst in zijn uitspraak op zijn eerdere rapportage over Nederland en een vergelijkbare rapportage van het Kinderrechtencomité waarin erop gewezen wordt dat de wetgeving in Nederland op dit punt aanpassing behoeft.²⁵ Interessant is dat deze toezichthoudende comités door naar elkaar te verwijzen, hun gezag versterken.

Vervolgens constateert het Comité dat de moeder van alles heeft gedaan om de Chinese nationaliteit te verkrijgen en de

18 Zie: <https://bit.ly/32k74ll> en zie K. Hendriks, J. Klaas en M. van Dael, 'Juridische sporen verdwijnen nog niet. Gebrekkig wetsvoorstel vaststellingsprocedure voor staatlozen', *A&MR* 2017-2, p. 75-81.

19 Dat deed wel Rb Zwolle 9 september 2010, *RV* 2010/97 m.nt. G.R. de Groot. Zie ook G.R. de Groot, Staatloze kinderen: internationale standaards over hun recht op nationaliteit, in: G.G. Lodder & P.R. Rodrigues (red.), *Het kind in het immigratierecht*, Den Haag: Sdu 2012, p. 115-126 en Annemarie Busser en Peter Rodrigues, 'Staatloze Roma in Nederland', *A&MR* 2010-8 p. 384-391.

20 K.J. Swider en C. Vliëks, 'Discriminatie van staatloze kinderen zonder wettig verblijf', *A&MR* 2016-4, p. 168-174.

21 *Kamerstukken II* 2020/21, 35 687, nr. 3, p. 30-31.

22 Mensenrechtencomité 28 december 2020, no. 2918/2016.

23 HR 21 september 2012, *JV* 2012/458 m.nt. L. Slingenberg.

24 P.R. Rodrigues en S.I. Spronck-Van der Meer, 'Gezinslocaties en het recht op gezondheid van minderjarige vreemdelingen', *A&MR* 2012-10, p. 536-542.

25 R.o. 8.4.

Nederlandse overheid niet heeft aangegeven wat zij nog meer had moeten en kunnen doen.²⁶ Bovendien hebben de autoriteiten zelf geen onderzoek naar die vermeende nationaliteit verricht.²⁷ Waar de Afdeling in de eerder genoemde uitspraak in de zaak van Danny uit 2014 van mening was dat uit de wet geen verplichting volgt voor de autoriteiten om bij onzekerheid over de nationaliteit te onderzoeken of betrokkene staatloos is, acht het Comité deze verplichting wel aanwezig. Het standpunt van de Afdeling dat de Nederlandse overheid gehouden is een vaststellingsprocedure in te voeren, deelt het Comité en verwijst ook naar deze uitspraak. Het Comité heeft in 2019 in de vijfde periodieke rapportage over Nederland al gewezen op deze omissie in de Rijkswet op het Nederlandschap en de met het Bupoverdrag strijdige consequenties daarvan voor minderjarige staatlozen.²⁸ Dat leidt in deze zaak tot de conclusie dat art. 24 lid 3 Bupo geschonden is, evenals het recht op een effectief rechtsmiddel van art. 2 lid 3 Bupo. Nederland moet zijn regelgeving met betrekking tot de naturalisatie van minderjarige vreemdelingen in overeenstemming brengen met artikel 24 lid 3 Bupo. En in de toekomst dient schending voorkomen te worden.

Ten aanzien van Danny persoonlijk oordeelt het Comité dat de weigering van inschrijving als staatloos moet worden heroverwogen, evenals de weigering tot naturalisatie. Bij die heroverweging dienen ook de levensomstandigheden van Danny en zijn onzekere verblijf te worden betrokken. Daarbij dient rekening gehouden te worden met de bevestigingen van het Comité en het belang van het kind. Ten slotte dient Danny financiële compensatie te krijgen vanwege het schenden van zijn kinderrechten. Deze uitspraak laat aan duidelijkheid niets te wensen over.

Door de opvatting van de Afdeling en de regering worden zelfstandige kinderrechten ten behoeve van migratiecontrole tenietgedaan, op grond van vermeende motieven van de ouders van het kind.

6. Gebruik versus misbruik van recht

Nederland heeft nog niet in het openbaar op de uitspraak gereageerd. In een reactie aan de vertegenwoordigers van Danny heeft de regering laten weten dat zij doende is een vaststellingsprocedure in de wet op te nemen. Het is een probleem dat een uitspraak van het Mensenrechtencomité niet bindend is. En het is een probleem dat de voorgestelde vaststellingsprocedure Danny niet meer als minderjarige zal helpen. De overheid is bevreesd dat ouders de nationaliteitsrechten van hun kinderen zullen gebruiken om zelf ook een verblijfsrecht te verkrijgen. Maar het gebruik maken van een recht is geen misbruik. Kunnen kinderrechten op deze wijze de das worden omgedaan?

Volgens mij niet. Artikel 2 lid 2 van het Kinderrechtenverdrag bepaalt dat kinderen niet mogen worden achtergesteld

vanwege het gedrag of de acties van hun ouders of verzorgers:²⁹

‘De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen om te waarborgen dat het kind wordt beschermd tegen alle vormen van discriminatie of bestraffing op grond van de omstandigheden of de activiteiten van, de meningen geuit door of de overtuigingen van de ouders, wettige voogden of familieleden van het kind.’

Dit is een uitwerking van het algemene discriminatieverbod en dat verbod kan alleen komen te vervallen als er een objectieve rechtvaardigingsgrond voor het onderscheid is. Die zou aanwezig kunnen zijn indien de maatregel was bedoeld om misbruik te voorkomen. Maar dat is niet het geval. Het doel is om de neveneffecten van de kinderrechten te beperken, zodat de ouders daaraan geen verblijfsrechten kunnen ontleen. Ten onrechte menen de Afdeling³⁰ en de regering daarvoor een rechtvaardiging te lezen in de rechtspraak van het EHRM.³¹ Dit Hof heeft geoordeeld dat deze rechtvaardiging onder omstandigheden kan bestaan indien er sprake is van ‘exploit’. Het EHRM overwoog in het arrest *Kaplan*:

‘Weighty immigration policy considerations in any event militate in favour of identifying children with the conduct of their parents, failing which there would be a great risk that the parents exploit the situation of their children in order to secure a residence permit for themselves and for the children.’³²

Dat is volgens mij niet hetzelfde als ‘gebruik maken’ van een recht.³³ Door de opvatting van de Afdeling en de regering worden zelfstandige kinderrechten tenietgedaan op grond van vermeende motieven van de ouders van het kind en ten behoeve van migratiecontrole.

Ik meen dat deze opvatting geen stand kan houden en zie dat terug in het oordeel van het Mensenrechtencomité. Het wetsvoorstel – dat in behandeling is – zou op dit punt moeten worden aangepast. Een officiële reactie van de regering op de uitspraak laat nog op zich wachten.

Ter afsluiting wil ik nog een zin van de Hoge Raad aanhalen, uit het arrest van 2012, met de beslissing dat uitgeprocedeerde ouders met kinderen niet op straat mogen worden gezet. Want hoewel de casus een andere rechtsvraag betrof, acht ik de overweging zeer relevant:

‘Op de Staat rust de verplichting te waken voor de rechten en belangen van minderjarigen die zich op zijn grondgebied bevinden, ook waar het gaat om minderjarige vreemdelingen zonder geldige verblijfstitel, mede omdat zij niet verantwoordelijk kunnen worden gehouden voor gedragingen van hun familieleden.’³⁴ ◀

29 P.R. Rodrigues, ‘Protection of Minors in European Union Migration Law’, in: *Safeguarding Children’s Rights in Immigration Law* (Eds. Klaassen, Liefwaard, Rap & Rodrigues), Intersentia: Antwerp 2019, p. 10-12.

30 ABRvS 22 oktober 2014, AB 2015/41 m.nt. P.R. Rodrigues.

31 EHRM 4 december 2012, nr. 47017/09 (*Butt t. Noorwegen*) en EHRM 24 juli 2014, nr. 32504/1 (*Kaplan e.a. t. Noorwegen*).

32 Zie vorige noot en r.o. 86.

33 Zie ook Mark Klaassen en Peter Rodrigues, ‘Tussen gebruik en misbruik van migratierecht. Verblijfsrecht op basis van een kind’, in: *De invloed van 30 jaar Kinderrechtenverdrag in Nederland, Perspectieven voor de rechtspraak*, Mariëlle Bruning, Katrien Klep & Lies Punselie, Wolters Kluwer: Deventer 2020, p. 145-156.

34 HR 21 september 2012, JV 2012/458, r.o. 3.7.2.

26 Deze concretisering van wat van de vreemdeling nog meer had moeten doen, is ook te zien in ABRvS 25 juni 2019, AB 2019/502 m.nt. P.R. Rodrigues.

27 R.o. 8.5.

28 Zie CCPR/C/NLD/CO/5, para. 22.